

УПЛЫЎ ТАРАШКЕВІЦЫ НА СПЕЦЫЯЛЬНУЮ ЛЕКСІКУ Ў СФЕРЫ ІНФАРМАТЫКІ І ВЫЛІЧАЛЬНАЙ ТЭХНІКІ

Лазука А.Д.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – ст. выкладчык

На прыкладзе калектыўнага, нават народнага анлайн-слоўніка спецыяльнай камп'ютарнай лексікі «Камп'ютарны слоўнік» паказана ўзаемадзеянне двух стандартаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы – тарашкевіцы і нармаванкі. Праілюстраваны тэндэнцыі, якія ўплываюць на фарміраванне тэрміналагічнай нормы ў сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.

Рэформа 1933 года запачаткавала суіснаванне двух правапісных стандартаў – клясычнага (тарашкевіца) і афіцыйнага (нармаванка), на практыцы рэформа вылілася ў перагляд моўных норм на арфаграфічным, арфаэпічным, марфалагічным, сінтаксічным, лексічным узроўнях. Асноўныя адрозненні паміж гэтымі двума варыянтамі сучаснай беларускай літаратурнай мовы паказаны ў [1–2].

А.У. Лянкевіч, аналізуючы тэндэнцыі развіцця беларускамоўнай тэрміналогіі прыкладной інфарматыкі, заўважае ў нейкае ступені парадаксальную рэч: «Камп'ютарная тэрміналогія, або тэрміналогія прыкладной інфарматыкі, – на сённяшні дзень, магчыма, адна з самых «беларусізаваных» сфер дзейнасці, звязаных з дакладнымі навукамі. Прычынай гэтага могуць быць наступныя фактары: па-першае, прыкладная інфарматыка як галіна пачынае найбольш плённа развівацца з канца 1990-х – пачатку 2000-х гадоў, ужо ў незалежнай Рэспубліцы Беларусь, калі роля беларускай мовы ў няпопулярных сферах стала больш заўважнай, чым у савецкі час, і ў гэты час найбольш актыўным робіцца пакаленне людзей, якія атрымалі адукацыю ў 1990-я гады, у тым ліку ў час, калі беларуская мова была адзінай дзяржаўнай; па-другое, ІТ-тэхналогіі – гэта ў значнай ступені віртуальная галіна дзейнасці, таму ўдзельнікі працэсу могуць быць не знаёмыя між сабой і, адпаведна, не баяцца быць негатыўна ацэненымі з прычыны выкарыстання недамінантнай мовы; і па-трэцяе, прыкладная інфарматыка – імаверна, адзіная сфера практычнай дзейнасці ў Беларусі, дзе не дамінуе руская мова (з прычыны таго, што звычайна асноўная рабочая мова ў ІТ-кампаніях – англійская), адпаведна, беларуская і руская мовы знаходзяцца ў больш-менш роўным становішчы і пры распрацоўцы тэрмінаў часта адбываецца зварот да ўнутраных рэсурсаў мовы» [3]. Даследчыца адзначае наступныя тэндэнцыі ў фарміраванні спецыяльнай лексікі сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі: выкарыстанне англійскай мовы як першакрыніцы, непасрэдна пераклад адзінак з яе; адначасовая арыентацыя на сродкі ўласнай мовы і лёгкае прыняцце англіцызмаў; даволі шырокая варыятыўнасць тэрмінаў з прычыны пачатковага этапу станаўлення дадзенай тэрмінасістэмы. На наш погляд, выбар для працы беларускай мовы яшчэ можна патлумачыць імкненнем моладзі (а ІТ-сфера мае даволі малады сярэдні век спецыялістаў) да адасаблення, стварэння пэўнай субкультуры, што вылучала б далучаных і паводле моўнага кода. Інтэрнэт – асяроддзе, дзе можна пры жаданні адшукаць не толькі чалавека, што на добрым узроўні засвоіў школьныя правілы беларускай мовы і ўмела імі карыстаецца, але і прыхільнага тарашкевіцы, якая з улікам яе фарміравання і функцынавання, магчыма, у большай ступені элітарызуецца, чым нармаванка. Такім чынам, у стыхійнай, самарэгуляванай, у нейкай ступені «клубнай» прасторы сеціва тарашкевіца можа ўплываць на стварэнне пэўных маўленчых прэцэдэнтаў, праяўляюцца ў камп'ютарнай лексіцы.

Для разгляду мы ўзялі анлайн-слоўнік «Кампутарны слоўнік», створаны спецыялістамі-энтузіястамі і адпаведным слоганам «Беларускую кампутарную тэрміналогію ствараем мы!» [4]. Актыўная моўная творчасць і будаўніцтва 20-х гг. ХХ ст. і дзеянне пурыстычных тэндэнцый, такім чынам, важны арыенцір і для сённяшняй спецыяльнай лексікі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі. І гэта знайшло рэалізацыю ў абранай крыніцы: *луч* 'спасылка'; *гузік* 'ікон' у інтэрфейсе карыстальніка (параўн. у слоўнікавай частцы: *значок*, *значка*, *піктаграма*, *іконка*, *гузік*. *Алфавітны азначнік* – слова фіксуе слоўнікі серыі БНТ і беларуска-рускі слоўнік Байкова – Некрашэвіча. Не паказальнік, не *індэкс*...Цікавы прыклад асваення наменклатурнай назвы: *Windows Explorer* – *Правадыр Windows*. Можна меркаваць, што прапаноўваючы і выкарыстоўваючы падобныя адзінкі, носьбіты мовы могуць рэалізоўваць пазытыўную, эстэтычную функцыю мовы. Лёс падобных слоў нагадвае аўтарскія наватворы – патэнцыйныя, але амаль «музейныя» словы з-за сваёй часам празмернай вышуканасці.

На арфаграфічным узроўні адзначаны напісаны: *кампутар* (vs. *камп'ютар*); *аўдыё* (vs. *аўдыя*...). На словаўтваральным: *user* – *карыстач*, *карыстальнік*, *юзэр*. Таксама звяртае ўвагу распасюджанасць усечаных слоў, бяссуфіксных утварэнняў: *каментар*, *скарот*. Надзвычай часта сустракаецца канчатак –у ў форме мужчынскага роду адзіночнага ліку: *коду* (vs. *кода*) [5]. Найчасцей падобныя асаблівасці можна знайсці ў каментарыях аўтараў і карыстальнікаў сайта, паколькі прыкметна часта іх маўленне арыентавана на тарашкевіцу. Аднак сустракаюцца цэлыя дэведнікі, выкананыя на тарашкевіцы (напрыклад, «Дэведнік па HTML» [6]).

Такім чынам, збліжэнне двух стандартаў беларускай мовы, іх узаемадзеянне можа спецыфічна адбіцца на яшчэ не сфарміраванай поўнасцю тэрміналогіі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі. Празмерны моўны пурызм, спарадычная інтэрферэнцыя на ўзроўні арфаграфіі, граматыкі і словаўтварэння тарашкевіцы ў нармаванку можа адштурхнуць патэнцыйных карыстальнікаў прапанаванымі адзінкамі. Калі гаварыць вузка толькі пра тэрміны як частку спецыяльнай лексікі, то яны найперш мусяць выконваць намінацыйную і камунікатыўную функцыі, а вось рэалізацыя творчых намераў чаканая ў гутраковым стылі, у прафесійным жаргоне. Хацелася б выказаць надзею, што варыяцыйныя прапанаваныя патэнцыйныя тэрміны і іншыя адзінкі спецыяльнай лексікі выйдуча за межы сферы фіксацыі і найбольш удалыя варыянты будуць замацаваны ў сферы ўжывання.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Беларускі клясычны правапіс / Ю. Бушлякоў, В. Вячорка, З. Санько, З. Сайка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://knihi.com/storage/pravapis2005.html>. – Дата доступу : 20.11.2019.
2. Клімаў, І.П. Лінгвістычная апазіцыя двух стандартаў беларускай літаратурнай мовы / І.П. Клімаў // Роднае слова. – 2004. – № 7. С. 14–18.
3. Лянкевіч, А.У. Сучасныя тэндэнцыі развіцця тэрміналогіі прыкладной інфарматыкі (на прыкладзе «Тлумачальнага слоўніка па інфарматыцы» М. Савіцкага) А.У. Лянкевіч // Беларуская мова : тэрмін і вобраз : зборнік артыкулаў па матэрыялах навуковых чытанняў, прысвечаных памяці прафесара В.П. Краснея, г. Мінск, 27 снежня 2017 г. / БДУ, філалагічны фак., каф. гісторыі беларускай мовы ; рэдкал.: М.І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.] ; пад агул. рэд. М.Р. Прыгодзіча. – Мінск : БДУ, 2018. – С. 118–123.
4. Кампутарны слоўнік [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://kamputerm.org/index.php.html>. – Дата доступу : 20.11.2019.
5. Электронная энцыклапедыя [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://www.slounik.org/>. – Дата доступу : 20.11.2019.
6. Дэведнік па HTML [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://yurtsevich.github.io/refs/html/>. – Дата доступу : 20.11.2019.